

Ane Mæhlen Nordheim

Demokratiopplæring i den norske skolen

Education concerning democracy in
the Norwegian school system

Bacheloroppgave i LGU53002, Grunnskolelærerutdanning 5-10
Mai 2019

Ane Mæhlen Nordheim

Demokratiopplæring i den norske skolen

Education concerning democracy in
the Norwegian school system

Bacheloroppgave i LGU53002, Grunnskolelærerutdanning 5-10
Mai 2019

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Fakultet for samfunns- og utdanningsvitenskap
Institutt for lærerutdanning

Sammendrag

Norsk sammendrag

Demokratiopplæring er en meget viktig del av skolens oppdrag. Denne oppgaven ser nærmere på hva som ligger i skolens mandat om å gi elevene tilstrekkelig opplæring for at de skal kunne gå ut i samfunnet som demokratiske medborgere. Dette innebærer å se på hvilke demokratiske verdier som formidles, hvordan dette gjøres og hva de ulike styringsdokumentene sier at skolen skal formidle. Forskningsspørsmålet som er den røde tråden gjennom oppgaven er dette:

Hvilken forståelse har samfunnsfaglærere av demokratiopplæringen slik den er presentert i Kunnskapsløftet? Og hvordan styrer dette deres praksis i klasserommet?

Det empiriske grunnlaget i oppgaven er samlet inn gjennom kvalitative, semi-strukturerte intervjuer gjort med tre samfunnsfaglærere ved en skole i Trøndelag. Gjennom en sammenfatning av funnene fra intervjuene vil du få et innblikk i disse lærerne sine holdninger til demokratiopplæring, hva de ser på som en god medborger og hvordan de aktualiserer demokrati i sin undervisning. Disse funnene blir blant annet sett i forhold til utvalgte funn fra ICCS-undersøkelsen fra 2016. Av andre teoretiske grunnlag er det for meg naturlig her å nevne Theo Koritzinsky som en viktig person. Han har blant annet en teori om at opplæring i demokrati både må inneholde opplæring i, om og for demokrati. Dette er noe lærere i skolen har en forståelse av at er det meste, men indikatorer peker på at praksis i klasserommet ikke reflekterer dette. Det sistnevnte blir et viktig diskusjonspunkt i drøftingen i denne oppgaven.

English summary

A very important role the school has is that they have to make the students democratic citizens. This article takes a closer look at what the school has to do to make sure that the students gets an adequate education concerning democracy that makes them able to function in the social, democratic society. This involves taking a closer look at which democratic values the schools are built on. It also involves studying the Norwegian national documents concerning education and look at what they have to say about what the schools should teach the students about democracy. The following research question has been defined based on the thematic that has been introduced:

How do teachers in social studies understand education concerning democracy based on how is it portrayed in “Kunnskapsløftet”? And how does this effect their method of teaching?

The empirical foundation that this article is built upon is collected through a qualitative method using interviews with three teachers in social studies from one school in Trøndelag. Through a summary of this interviews you will see that the teachers have split opinions concerning different sides of education concerning democracy. The data from the qualitative interviews is inter alia compared to data from the international study ICCS. Theo Koritzinsky has been an important source to information about education concerning democracy and his opinion on the matter will be important throughout the discussions in this article.

Innholdsfortegnelse

Sammendrag.....	1
Norsk sammendrag.....	1
English summary.....	2
<i>1 Innledning</i>	<i>4</i>
<i>2 Teori</i>	<i>5</i>
2.1 Statlige dokumenter.....	5
2.1.1 Opplæringslova og Kunnskapsløftet.....	5
2.2 Opplæring [i, om, for] demokrati.....	7
2.3 Skolens mandat.....	7
2.4 Demokratiske verdier i den norske skolen.....	8
2.5 Civic Education study: Tidligere forskning på området.....	9
<i>3 Metode</i>	<i>11</i>
3.1 Valg av metode.....	11
3.2 Utforming av intervjuguide og valg av intervjuobjekter.....	11
3.4 Datainnsamlingen.....	12
3.5 Kvalitet i samfunnsvitenskapelig forskning.....	13
<i>4 Analyse</i>	<i>14</i>
4.1 Koding og kategorisering.....	14
4.2 Sammenfatning av funn.....	14
4.2.1 Praksis i klasserommet.....	16
<i>5 Drøfting</i>	<i>17</i>
5.1 Ulike verdisyn.....	17
5.2 Ulike sider av demokratiopplæringen.....	18
5.3 Å være en god medborger.....	22
<i>Avslutning</i>	<i>23</i>
<i>Litteraturliste</i>	<i>25</i>
<i>Vedlegg</i>	<i>27</i>
Vedlegg 1 – Samtykkeskjema.....	27
Vedlegg 2 - Intervjuguide.....	28

1 Innledning

I det norske samfunn i dag så er det ingen som kan si i mot at utdanning er svært viktig. Det å utdanne landets barn og unge er helt sentralt i utviklingen av samfunnet og for at den norske stat skal fungere på en hensiktsmessig måte. Men hva skal utdanningen inneholde? Hva er det barn og unge må lære gjennom skolen. Man kan på mange måter si at læring er en prosess som varer livet ut, men i denne oppgaven er det årene i grunnskolen som står som det sentrale. Mens jeg nå skriver dette er en ny læreplan under arbeid. Skolen skal fornyes nok en gang og med dette vil nok fokus i skolen skiftes noe.

I dag har skolen en meget sentral rolle i blant annet det å utdanne elevene til å gå ut fra skolen som fungerende samfunnsborgere. Altså har skolen et mandat om å gjøre elevene klare for det norske samfunnet. Dette mandatet er definert gjennom opplæringslova (1998). Der kan man blant annet finne denne paragrafen: ”Opplæringa skal fremje demokrati, likestilling og vitenskapleg tenkjemåte” (Opplæringslova, 1998, §1-1). I Norge i dag er skolesystemet bygd opp slik at alle barn har rett til et minimum på 13 år med skolegang. Dette betyr at alle norske barn, i teorien, gjennom disse årene skal gjennom det samme. Altså de skal få tilnærmer lik opplæring på alle de ulike feltene som fagene i skolen inneholder. Siden skolens mandat blant annet går på å utdanne demokratiske medborger, så er dette noe skolen faktisk må gjøre. Gjennom oppgaven prøver jeg å nøste opp i hva denne opplæring derfor må og bør inneholde.

Oppgaven har fokuset retter på lærere innenfor samfunnsfag og jeg ønsker gjennom oppgaven å se på hvordan disse oppfatter sin rolle i demokratiopplæringen av landets barn og unge. Dette har jeg valgt å gjøre gjennom kvalitative intervjuer, bruk av ulike teoretiske vinklinger, studier av offentlige dokumenter og tidligere forskning på området. Gjennom forarbeid med lesning av faglitteratur og søk i tidligere forskning så har jeg formulert et forskningsspørsmål som kommer til å være den røde tråden for oppgaven. Spørsmålet lyder som følger:

Hvilken forståelse har samfunnsfaglærere av demokratiopplæringen slik den er presentert i Kunnskapsløftet? Og hvordan styrer dette deres praksis i klasserommet?

2 Teori

Oppgaven vil nå se på relevante teoretiske perspektiver og tidligere forskning knyttet til spørsmålet som skal bli forsøkt besvart gjennom denne oppgaven. Dette innebærer her at vi blant annet skal se på hva man finner i de ulike delene av de statlig styringsdokumentene, se på hva demokratiopplæring kan og bør inneholde i tillegg til å se litt på tidligere studier gjort i forhold til barn og unges forståelse av demokrati. La oss først se på hva de ulike statlige dokumentene sier om opplæring knyttet til demokrati.

2.1 Statlige dokumenter

Innledningsvis ble det nevnt at det i skrivende stund foregår arbeid med en nye læreplan. Forrige gang vi fikk en nye læreplan var med Kunnskapsløftet i 2006. LK06, som den blir kalt, kom etter PISA-sjokket Norge sto ovenfor i 2001 (Stray, 2010). Dette sjokket rammet spesielt sterkt den norske regjeringen. De ville ikke stå ansvarlige for at Norges barn og unge ikke kunne like mye som flere av våre naboland. Stray og Sætra (2018) legger frem at deres svar på sjokket blant annet var å sette inn en sterkere politisk styringskontroll av det som skjer og det som læres i skolen. LK06 hadde mye større vekt på de grunnleggende ferdighetene enn tidligere, men som Stray (2010) kommenterer, så fikk regjeringen også noe kritikk for den nye læreplanen. Innledningsvis ble det også nevnt at skolen i dag har et mandat om å gjøre våre barn og unge til demokratiske medborgere, men nettopp dette demokratimandatet var svekket i den nye læreplanen. I redegjørelsen til Stray og Sætra (2018) ser de på hvilken rolle skolen skal ha når det kommer til demokratiopplæring. De tar utgangspunkt i at det å være en demokratisk medborger er en egenskap som må læres. Skolen er en arena for læring, det er dermed naturlig at det å drive opplæring for demokrati er en del av det som læres i skolen. Det siste de legger til her er: "læreplanens vektlegging og seleksjon av noen kompetanser fremfor andre legger føringer for hva slags demokrati skolen er ment å bidra til å bygge for fremtidens medborgere" (Stray og Sætra, 2018, s.100). Vi skal nå se litt nærmere på hva vi faktisk finner av læringsmål i LK06 som omhandler demokrati og hva som står i opplæringslova om emnet.

2.1.1 Opplæringslova og Kunnskapsløftet

Den generelle delen av læreplanen og formålsparagrafen i opplæringslova gir oss de overordnede målene for opplæringen i skolen. Der kan man finne grunnlaget for verdier, kultur og kunnskap. I opplæringslova finner man blant annet denne paragrafen: "Elevane og

lærlingane skal utvikle kunnskap, dugleik og holdningar for å kunne meistre liva sine og for å kunne delta i arbeid og fellesskap i samfunnet” (Opplæringslova, 1998, §1-1). Dette er det første man finner i denne loven som omhandler demokrati. Selv om ikke ordet demokrati er eksplisitt nevnt, så er det akkurat det jeg har vært inne på flere ganger som omtales her. Nemlig det at elevene må tilegne seg kunnskap gjennom opplæringen som gjør de klare for å møte livet på en overkommelig måte som de kan mestre. De må være delaktige, aktive, demokratiske medborgere. Opplæringslova legger føringer for hvilket mandat skolen har. Den inneholder grunnlaget for hva lærerne skal undervise og hva samfunnet trenger at blir lært gjennom denne institusjonen. Den er et godt eksempel på det vi så etter PISA-sjokket, nemlig at den er statlig styrt. Den er en del av regjeringens måte å holde kontroll på skolen og hva som undervises der (Stray og Sætra, 2018). LK06 innehar de overordnede målene for skolen. Den er forenelig med opplæringslova og fungerer som en slags samling for elevenes rettigheter. På læringsplakaten som er en del av læreplanverket for Kunnskapsløfte finner vi blant annet dette punktet:

”Skolen og lærebedrifta skal stimulere elevane og lærlingane/lærekandidatane i personleg utvikling og i styrking av eigen identitet, i det å utvikle etisk, sosial og kulturell kompetanse og evne til demokratiforståing og demokratisk deltaking”

(Utdanningsdirektoratet, 2015a).

Som vi alle vet, så er Norge et demokratisk land. Det innebærer blant annet at alle borgere har rett og plikt til medbestemmelse. Dette krever at borgerne viser engasjement, deltar og innehar nødvendig kunnskap. For å kunne nå disse kriteriene, så må det læres. Norges borgere må gjennom en prosess der de tilegner seg kunnskap og verdier som gjør det mulig å leve som demokratiske medborgere. Punkter som det over fra læringsplakaten skal være med på å sikre at dette faktisk skjer på en tilfredsstillende måte. For å opprettholde den politiske styringsformen vi har i landet vårt i dag, så er det nødvendig at vi utdanner nye samfunnsborgere med den nødvendige kunnskapen og en utviklet kompetanse for hva som er deres plikt og rett. I læreplanen i samfunnsfag finner vi dette kompetansemålet for elever som går ut av 10. trinn: ”(...) gje døme på kva samarbeid, medverknad og demokrati inneber nasjonalt, lokalt, i organisasjonar og i skolen.” (Utdanningsdirektoratet, 2013). For at man skal kunne si at elevene har oppnådd tilstrekkelig læring på dette feltet, så må de ha fått opplæring i flere aspekter knyttet til demokrati.

2.2 Opplæring [i, om, for] demokrati

Demokrati er en prosess, ikke noe man noen gang blir ferdig med, ikke noe konstant som man kan oppnå. Theo Koritzinsky (2014) beskriver demokratiet som en evig prosess. Han er opptatt av at vi ikke må se oss ferdig med demokratiutviklingen i Norge. Vi må hele tiden endre, fornye og utvikle oss. Her kommer skolen inn. Eller kanskje man skal si skoleelevene. Norges barn og unge er de som skal drive landet videre. Det er de som skal ta over. Vi har tidligere vært inne på læreplanen og hva den sier om demokratiet. Faktisk helt siden 1939 har demokrati vært et mål i læreplanene (Koritzinsky 2014, s.111). Nå skal vi se litt nærmere på demokratiopplæringen i skolen. Som også overskriften til denne delen viser til, så deler Koritzinsky demokratiopplæringen inn i tre:

Opplæring om demokrati (kunnskaper, innsikt og forståelse)

Opplæring i demokrati (ferdigheter og handlingskompetanse)

Opplæring for demokrati (verdier og holdninger)

Theo Koritzinsky (2014, s.111)

Til tross for at det er mye snakk om demokrati og at de som styrer landet vårt vet at dette er helt essensielt i skolen, så er ikke dette noe som Kunnskapsløftet reflekterer i stor nok grad. La oss se nærmere på dette. Samfunnsfaget i skolen er delt inn i tre: samfunnskunnskap, historie og geografi. Alle disse har sine kompetansemål i læreplanen. I kompetansemålene som elevene skal ha oppnådd etter ungdomsskolen, så er demokrati kun nevnt i to av 30 (Koritzinsky 2014, s.112). Dette gjenspeiler ikke viktigheten av demokratiopplæringen av vårt lands barn og unge. Under formålene til samfunnsfagene i læreplanen virker det lovende. Her står det at ”faget skal stimulere til og gi erfaring med aktivt medborgarskap og demokratisk deltaking” (Utdanningsdirektoratet, 2013). Dessverre, som også Koritzinsky (2014) kommenterer, så er ikke dette fulgt opp i kompetansemålene man finner i læreplanen. Formålene legger til rette for det, men ikke målene for opplæringa.

2.3 Skolens mandat

Vi har nå vært gjennom hva som står i styringsdokumentene når det kommer til hva som skal læres i skolen. Oppgaven som skolen har når det kommer til det å lære elevene demokrati er det sentrale i denne oppgaven. Selv om dette bare er en av mange oppgaver skolen har, så er det en viktig rolle og ikke noe man kan gå utenom. Inga Bolstad (2017) skriver i sin bok at skolen kan være et redskap for demokratiet på samme måte som demokratiet kan være et ideal

for skolen. Det er en naturlig sammenheng mellom de to og skolen blir sett på som en god plattform å drive demokratiopplæring på (Stray og Sætra, 2018, s.104). *“The school is an arena in which children act and interact with others, and as such it is a public space in which politics may be experienced”* (Lockyer 2008, s 29). Det er et mål for demokratiopplæringen i skolen at den skal legge til rette for at elevene er i stand til å delta i demokratiske prosesser, de skal opparbeide seg en deltagerkompetanse som Stray og Sætra (2018, s.105) omtaler det som. I tillegg til dette skal opplæringen i demokrati også virke identitetsdannende. Imsen (2016, s. 200-201) presenterer fire hovedfunksjoner skolen har: Reproductiv, produktiv, identitetsskapende og likhetsskapende funksjon. Sammen legger disse fire funksjonene et grunnlag for skolens overordnede og helhetlige virksomhet. Den identitetsskapende funksjonen kan for eksempel ses i forhold til paragrafen i opplæringslova som har blitt dratt frem tidligere om at elevene skal utvikle egenskaper og holdninger som gjør at de kan komme seg gjennom livet og delta i samfunnet. Dette innebærer at elevene må danne en identitet som gjør at de passer inn og kan tilpasse seg. Biesta (2009) beskriver det identitetsskapende som noe som skjer gjennom sosialisering. Sosialiseringprosessen skal gi elevene et demokratisk verdi- og normgrunnlag som er forenelig med det som samfunnet krevet og som skolens verdigrunnlag er bygget på. Biesta mener at dette ikke nødvendigvis er noe som står skrevet med klartekst i skolens læreplaner og lignende dokumenter, men at det allikevel hele tiden ligger bak de valg som blir tatt i forhold til hva som undervises. For å forså mer hva som ligger bak dette ønsker jeg å se på hvilke verdier det er den norske skolen faktisk er dannet på. Hvilke demokratiske verdier ligger til grunnlag for det som står i læreplanen og opplæringslova?

2.4 Demokratiske verdier i den norske skolen

Med verdier er det snakk om idealer og mål vi streber etter. Ohnstad (2015, s. 34) kaller det for blant annet tankeverktøy. Verdier er ideelle mål som sier noe om hva som er viktig for hvert enkelt menneske eller for et helt samfunn. Alle mennesker i verden har sine egne personlige verdier. Det samme gjelder for det norske samfunnet. De har også sine verdier. Disse verdiene som gjelder for det norske samfunnet er helt sentrale for skolen og for hva som undervises der. Hvordan kommer de demokratiske verdiene til uttrykk i læreplanen?

Ohnstad (2015, s. 35) beskriver dagens læreplan, LK06, som en konsensuslæreplan. Hun mener altså at den egentlig har veldig mange motstridende verdier og normer, men at dette ikke er synliggjort. Det blir beskrevet som at dette er noe som er pakket inn i diffuse mål som

igjen kan være veldig vanskelig å tolke. Det innebærer at ansvaret for tolkningen av det som står i læreplanen havner i lærerens fang. Nå skal vi se litt nærmere på hvilke verdier i den norske skolen bygger på i forhold til det å drive utdanning av demokratiske borgere. Hvor ligger fokuset? Bygger de på demokratiske grunnverdier? Formålsparagrafen har satt retningslinjer for hvilke verdier det er skolen skal ha fokus på (Opplæringslova, 1998). Vi snakket her om den *norske* skolen, og det er da naturlig at vi snakker om demokratiske verdier som er viktige for den *norske* stat. Som tidligere trukket frem, så finner vi denne paragrafen i opplæringslova: ”Opplæringa skal gi innsikt i kulturelt mangfald og vise respekt for den einskilde si overtyding. Ho skal fremje demokrati, likestilling [...]”. I denne paragrafen ser vi at demokrati og likestilling er fremstilt som verdier skolen skal fronte. Av Imsen (2016, s. 221) kommer det frem at det er kristen-humanetiske grunnverdier skolen skal danne sitt verdigrunnlag på. Dette kommer også frem i opplæringslova sin formålsparagraf: ”Opplæringa skal byggje på grunnleggjande verdiar i kristen og humanistisk arv og tradisjon (...)” (Opplæringslova, 1998). Disse verdiene er verdier som det er en konsensus om at er sentrale for den norske stat og som da skolen har fått mandat til å formidle til elevene og lære de opp etter. Selv om slike verdier er nedsatt i blant annet formålsparagrafen, så vil fortsatt personlige syn og ulike oppfatninger føre til at lærere kan formidle de demokratiske verdiene på ulike måter. Det er i følge Haydon (1993, s.33) essensielt at det i et samfunn er en enighet om verdier. Ohnstad (2015, s. 35) mener det er for mange motstridende verdier i LK06, så hvordan fungerer det i skolen i dag? Dette er noe jeg ønsker å diskutere ved en senere anledning i denne oppgaven, da i sammenheng med funn fra datainnsamlingen.

2.5 Civic Education study: Tidligere forskning på området

Jeg vil nå se litt nærmere på en tidligere undersøkelse som har hatt fokus på noe av det samme som denne oppgaven. Funn herfra ønsker jeg å benytte meg av ved senere anledninger til å se de i sammenheng med mine egne funn og se på hvordan en grundig og omfattende undersøkelse som Civic Education study (Schulz, Ainley, Fraillon, Losito & Agrusti, 2016) har valgt å gjennomføre sin studie og hva det er de har kommet frem til. Civic Education study (ICCS) er det en undersøkelse der hensikten i all hovedsak er å se på i hvilken grad og hvordan skolen forbereder skoleungdom på deres fremtidige rolle som demokratiske medborgere. For å få svar på spørsmål knyttet til hvordan og i hvilken grad dette blir oppnådd så blir elevenes forståelse og kunnskap om demokrati og medborgerskap kartlagt. Selv om det i denne oppgaven er fokus på lærere og deres forståelse av demokratiopplæringen, så er det interessant å se hva elevene faktisk kan om demokratiet i tillegg. Dette fordi det er i

studier av elevene at man kan finne ut om det lærerne gjør faktisk fungerer, om budskapet deres når fram. Selv om studien har fokus på elever, så har den også blitt gjennomført blant over 2000 lærere. Funne fra den undersøkelsen vil også bli trukket frem her (Huang, Ødegård, Hegna, Svagård, Helland & Seland, 2017). Et at de sentrale funnene fra undersøkelsen som Huang et. al. (2017) tekker frem er at norske elever alt i alt scorer høyt på undersøkelsen når det kommer til kunnskap og forståelse av demokrati om man ser det i et internasjonalt perspektiv.

Elevene i undersøkelsen fikk blant annet spørsmål om hva de så på som en god samfunnsborger. Her svarer hele 9 av 10 at de ser på det å stemme ved valg og det å respektere de som sitter i regjering som det viktigste en demokratisk medborger gjør (Huang et. al., 2017). Det å lære om norsk historie er også noe som blir trukket frem som viktig av 8 av 10 elever. Norske elever er blant de som scorer svært høyt på spørsmål knyttet til om de noen gang har deltatt i valg ved skolen, da i forbindelse med valg av personer til å sitte i elevråd for eksempel. Her er det 9 av 10 som sier at dette er noe de har gjort. I undersøkelsen kommer det også frem at de norske elevene i undersøkelsen opplever at det er åpent for å diskutere og dele meningene sine i undervisningen. Ser man dette i forhold til at de har en stor forståelse av demokrati, så er dette noe Huang et. al. (2017) ser på som en positiv sammenheng.

Koritzinsky (2014, s.115) kommenterer også funn fra Civic Education Study, da spesifikt den som ble gjennomført i 2001. Her kommer det frem at det er et sprik mellom lærernes meninger, og deres praksis. 80% av lærerne i undersøkelsen svarte at deres praksis innenfor demokratiopplæring gikk mest på det å formidle kunnskap til elevene, kun 20% svarte at de hadde mest fokus på det å lære elevene opp til å tenke kritisk, handle demokratisk og gi de grunnleggende demokratiske verdier. Dette var altså slik de faktisk prioriterte og gjennomførte sin praksis i klasserommet. Men når de fikk spørsmål om hva demokratiopplæringen burde ha mest fokus på, så svare hele 90% at det burde være opplæring i kritisk tankegang, politisk og sosial deltakelse og utvikling av demokratiske verdier. Spørsmålene som ble stilt til samfunnsfaglærere i undersøkelsen fra 2016 viste at majoriteten av disse lærerne følte seg godt rustet til å undervise i demokrati og medborgerskap (Huang et.al., 2017). Til tross for at de føler de har mye å komme med, så viser studien at undervisningen deres er veldig lærebokorientert, lærerstyrt og den i liten grad henter undervisningsstoff fra utenfor skolen.

3 Metode

I denne delen skal vi se litt nærmere på hvordan datainnsamlingen tilknyttet denne oppgaven har blitt gjennomført. Først ser oppgaven litt på hvilken metode som har blitt benyttet og hvordan arbeidet med denne metoden gikk for seg, før vi går over til kvalitet og etikk i samfunnsvitenskapelig forskningsmetode som mer overordnede temaer.

3.1 Valg av metode

I valg av metode til denne oppgaven, var det veldig naturlig å gå for intervju. For å kunne finne noe svar på forskningsspørsmålet, så krever det at jeg får frem informasjon som går i dybden og går på personlige egenskaper, ferdigheter og opplevelser hos enkeltpersoner. Kvalitative intervjuer egner seg derfor godt til å kunne fange opp nettopp svar på spørsmål knyttet til dette (Johannesen, Tuft & Christoffersen, 2016, s.145). Siden det er personlige meninger og erfaringer som er relevant i forhold til problemstillingen i denne oppgaven så var det også mest hensiktsmessig å gjennomføre én-til-én-intervjuer (Johannesen et.al. 2016, s.146) der jeg som forsker og intervjuer hadde mulighet til å gå i dybden på spørsmålene. Samtidig hadde jeg da også mulighet til å kunne kontrollere at jeg faktisk fikk de svare jeg trengte i forhold til det som skulle utforskes, da det var jeg som intervjuer som førte samtalen og faktisk stilte spørsmålene til enhver tid.

3.2 Utforming av intervjuguide og valg av intervjuobjekter

I forkant av intervjuene brukte jeg teori om problemstillingen til å formulere spørsmål. Oppbyggingen av disse startet for min del her med å definere noen nøkkelbegreper. Jeg definerte demokratiopplæring som hovedbegrepet for hele oppgaven og benyttet konseptualisering (Johannesen, Tuft & Christoffersen, 2016, s.55) til å lage et sett med begreper som lå under dette. Demokratiopplæring dekker veldig mye og det var derfor naturlig å dele opp i ulike kategorier under dette for å kunne få svar på problemstillingen. Dette forsøkte jeg å sikre gjennom å dekomponere begrepet (Johannesen et.al. 2016, s.57) og bruke andre begreper som medborgerkompetanse, demokratiske verdier og demokrati mandat til å få frem meningen av demokratiopplæring i skolen og videre lærernes forståelse av dette. Jeg benyttet de definerte nøkkelbegrepene til å sette sammen et spekter av spørsmål til en intervjuguide (se vedlegg 2) der det var både fastsatt tema, underkategorier og konkrete spørsmål. Selv om dette var fastsatt på forhånd, valgte jeg under intervjuene å frigjøre meg noe fra dette. Et intervju er en sosial situasjon. Jeg opplever at man får mest mulig flyt og et

bedre resultat dersom man ser på et intervju som en samtale. Dette var den holdningen jeg som forsker gikk med inn i hvert intervju. Intervjuene ble derfor semistrukturerte i gjennomføringen fordi intervjuguiden ble benyttet som et grunnlag, men ikke fulgt punktvis (Christoffersen & Johannessen 2012, s.79).

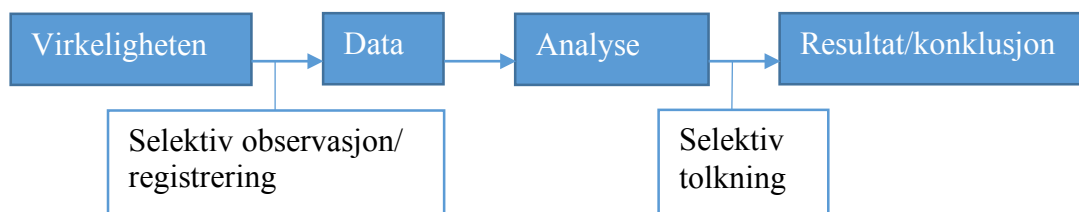
Siden jeg valgte kvalitative intervjuer til denne oppgaven, så ville fokus naturligvis være på å komme nær innpå personene jeg intervjuet da målet med innsamlingen av data var å få dype, grundige og reflekterte svar (Johannesen et.al. 2016, s.113). Utvalget som ble gjort av informanter ble gjort ved en skole i Trøndelag. Eneste kriteriet jeg gikk ut i fra da jeg skulle finne disse var at de alle måtte ha en faglig bakgrunn i samfunnsfag. Det måtte altså være lærere som var utdannet innen samfunnsfag. Det kunne ikke være en lærer som underviste i faget uten å ha faglig utdanning. Ut i fra dette kriteriet så ble tre tilfeldige personer ved den valgte skolen spurt og alle sammen takket ja til å la seg intervjuet. De tre lærerne fikk informasjon tilsendt på forhånd om hva slags tema intervjuet skulle ha, hvilket problemstilling oppgaven min hadde, og vi gikk også gjennom hvilke rettigheter de hadde som intervjuobjekt. En kort gjennomgang av dette finnes i samtykkeskjemaet (se vedlegg 1). Blant de tre lærerne som ble tilfeldig valgt, så fikk jeg en spredning av kjønn, alder og erfaring som var ønskelig. Intervjuene ble gjennomført med to kvinner og én mann. Mannen hadde lengst fartstid i skolen og var på vei ut i pensjon, den ene av kvinnene hadde kun ett års arbeidserfaring og den andre rundt 10 år.

3.4 Datainnsamlingen

Som presentert tidligere så valgte jeg å benytte meg av intervju som metode for denne oppgaven. Siden det ikke er lov til å bruke båndopptaker, uten søkt tillatelse, så måtte jeg benytte meg kun av det å notere ned intervjuobjektets svar underveis i intervjuet. Dette var noe jeg gikk gjennom på forhånd av intervjuet slik at den som ble intervjuet var klar over dette og klar over at jeg derfor kom til å bruke litt tid underveis på å faktisk notere ned det som ble sagt. Etter intervjuene satte jeg meg ned med en gang for å transkribere alt mens det fortsatt var friskt i minne. Dette håper jeg at skulle være med på å gjøre transkriberingen og alt som ble sagt så ordrett og som mulig. Intervjuobjektene fikk etter det mulighet til å lese gjennom transkriberingen av intervjuet deres og komme med eventuelle tilbakemeldinger. Det datamaterialet jeg da endte opp med å kunne jobbe videre med er derfor så nærme det faktiske intervjuet som overhode mulig uten å faktisk benytte opptak, og alt som kommer frem er godkjent av intervjuobjektene.

3.5 Kvalitet i samfunnsvitenskapelig forskning

Hver og enkelt av oss kan si at vi forsker på noe. Det er derfor ikke uten grunn at det finnes uendelig mengder forskning på diverse områder der ute. Til tross for dette er det ikke sagt at all denne forskningen som finnes faktisk er god eller at den er gjeldende. Det finnes mange kriterier for å avgjøre hva som er forskning av god kvalitet og hva som ikke er det. Når man forsker på noe, så blir materialet man får inn gjennom undersøkelsene sine kalt data. Man samler inn data gjennom å forske ute i felten, men det er ikke før man setter seg ned med disse dataene i ettertid at jobben starter. I Christoffersen og Johannessen (2012, s. 22) blir det å jobbe med data beskrevet som det helt sentrale. Det er her man skiller ut hva som er viktig av det man har samlet inn og det er her all tolkning av dataene starter. Her er det svært viktig å være klar over hvilke rolle man har, altså man må tre inn i rollen som forsker og prøve å legge vekk så mye av sine egne tanker og følelser man makter. Alle mennesker har sin egen tilnærming til verden og alle legger fokus på ulike ting. Dette gjelder også i forskningsprosessen og spesielt i prosessen med hvordan man ser på innsamlet data og tolker den. Cato Wadel (1991, gjengitt av Christoffersen og Johannessen, 2012, s. 23) fremstiller dette med en enkel og beskrivende figur:



Figur: Utviklingen fra man observerer virkeligheten til man sitter igjen med et ferdig resultat.

Når man jobber seg gjennom modellen ovenfor, så må man som kort nevnt, være veldig oppmerksom på sin rolle som forsker. Man må være klar over at de dataene man velger ut ikke er helt subjektive. De har forskerens forhåndoppfatninger som et bakteppe (Christoffersen og Johannessen (2012, s. 23). Dette er noe jeg har lagt til grunn for denne oppgaven. Gjennom hele prosessen har jeg hatt mye fokus på min forskerrolle og hva dette innebærer. Dataene som er samlet inn og tolkningen av dem skal derfor være så subjektive som det lar seg gjøre, da med det teoretiske grunnlaget over som bakteppe og utgangspunkt.

4 Analyse

4.1 Koding og kategorisering

I metodedelen ble det nevnt at da jeg formet intervjuguiden så ble dette gjort ut i fra et sett med definerte nøkkelbegreper. Disse nøkkelbegrepene brukte jeg også til å starte kodingen i arbeid med å analysere den innsamlede dataen. Dette handlet for min del om å finne de spørsmålene og svarene som ga meg mest informasjon direkte knyttet opp mot problemstillingen og fungerte på en måte som gjorde at jeg kunne sikre at jeg faktisk hadde fått data som jeg kunne benytte meg av i prosessen videre. Altså en slags overfladisk kvalitetssjekk gjennom å se på om jeg hadde noen indikatorer knyttet til nøkkelbegrepene (Johannesen et.al. 2016, s.59).

Jeg valgte å fortsette analysen med å slå sammen all transkriberingen av de ulike intervjuene til ett felles dokument der svarene fra de tre intervjuobjektene var samlet under hvert enkelt spørsmål. Disse var igjen delt inn i kategorier for hva spørsmålene tok for seg. På denne måten følte jeg at jeg klarte å dele opp datainformasjonen, men samtidig hadde god oversikt over helheten og det fungerte som en meningsfortetning der jeg tok vekk små segmenter som ikke var relevante (Johannesen et.al. 2016, s.173). Med denne måten å arbeide på ble det lettere å se sammenhenger og ulikheter mellom de individuelle intervjuene. Med alt samlet i et dokument jobbet jeg gjennom materialet på den måten at jeg noterte stikkord i margen hver gang svarene intervjuobjektet hadde gitt var inne på noen av nøkkelbegrepene jeg hadde definert på forhånd. Denne prosessen, som Johannesen et.al. (2016, s.173) kaller koding, gjorde veien videre mye tydeligere. Det var nå enklere å navigere rundt i materialet. Kodene var beskrivende for hva informantene hadde svart under de ulike temaene i intervjuene og var med på å gjøre sammenhengene, likheten og ulikhetene mellom de ulike intervjuene mye tydeligere. I dette arbeidet dukket det spesielt opp noen ting som jeg bet meg ekstra merke i. Dette var svar på spesifikke spørsmål der jeg gjennom sammenligning av de ulike svarene så at det var en distinkt forskjell mellom intervjuobjektene. Noen av disse spesifikke funnene kommer jeg nå til å legge frem.

4.2 Sammenfatning av funn

Av Ohnstad (2015) kommer det frem at verdier er idealer eller mål som vi mennesker streber etter, tankeverktøy for hvordan vi lever livene våre, hva vi ønsker å oppnå og hva som ligger bak valgene vi tar. Mennesker har sine personlige verdier, samfunn eller kulturer kan ha andre

verdier, men hvilke verdier har skolen? Hva er det skolen skal formidle til elevene? Siden denne oppgaven dreier seg om demokratiopplæring, så er det også verdier knyttet til dette som er fokus her, ikke generelle verdier.

Gjennom intervjuene som ble gjort i forbindelse med oppgaven var spørsmålene i intervjuguiden lagt opp til å finne svar på hvilke verdier intervjuobjektene hadde når det kom til demokrati og medborgerskap. I intervjuene hadde de tre lærerne veldig like oppfatninger av hvilke demokratiske verdier som var viktige for skolen og hvilke verdier knyttet til demokrati de ønsket å føre videre til sine elever. For det første var de alle veldig opptatt av at elevene skulle gå ut fra grunnskolen med en forståelse for hvordan det norske samfunnet faktisk fungerer. Spesielt det ene intervjuobjektet hadde mye fokus på dette. Personen var opptatt av at sine elever skulle være oppmerksomme på hvordan samfunnet er bygd opp og hvilken rolle den enkelte borger har i denne sammenhengen. Vedkommende beskrev dette med at de alle skulle forstå og ha fått nok kompetanse gjennom undervisningen i skolen til å forstå hvorfor man stemmer med valg og hva velferdsstaten har å si for.

Det ene spørsmålet som intervjuobjektene ble stilt var dette: *"Hvordan begrunner du de verdiene som du ønsker å formidle?"*. Da spørsmålet ble stilt til lærerne ble det også presisert at det her var snakk om verdier knyttet til demokrati som var sentralt, ikke generelle verdier. Alle de tre lærerne kom raskt frem til samme svar, nemlig at de begrunner det i læreplanen.. En av lærerne som deltok i studiet beskrev svaret sitt videre med at læreplanen er bygget opp rundt hva samfunnet trenger. Altså at læreplanen beskriver hva det er samfunnet trenger at elevene lærer for at de skal kunne gå ut i samfunnet som fungerende demokratiske samfunnsborgere. Nettopp dette finner vi mer av i formålsparagrafen (opplæringslova, 1998). Her er det satt retningslinjer for hvilke verdier det er den norske skolen skal ha fokus på. Dette skal gjenspeile hva det er den norske stat definerer som sentrale grunnverdier. Direkte knyttet opp mot demokrati og demokratiske verdier finner vi, for å vise til et eksempel, denne paragrafen i opplæringslova (1998): *"Opplæringa skal gi innsikt i kulturelt mangfold og vise respekt for den enkelte si overtyding. Ho skal fremje demokrati, likestilling [...]"*.

I intervjuene ble intervjuobjektene også stilt dette spørsmålet: ”Hva legger du i det å være en god medborger?”. De tre lærerne hadde forholdsvis like svar på dette spørsmålet også. Det var ikke noen som skilte seg ut. Alle svarte at det mest sentrale ved det å være en god medborger var å være deltakende i samfunnet. Jeg ba alle om å utdype dette og fikk da til svar at dette blant annet handler om å delta i debatter, stemme ved valg og bidra i samfunnet gjennom for eksempel det å være i jobb. Det kom altså ikke frem noe spesielt her, men dette funnet var allikevel noe jeg ønsket å se nærmere på. Da i forhold til elevens forståelse av det samme spørsmålet. Det kommer jeg tilbake til i drøftingsdelen, da jeg ønsker å sammenligne dette funnet med funn fra ICCS-undersøkelsen.

4.2.1 Praksis i klasserommet

Siste del av problemstillingen er knyttet opp mot lærernes praksis i klasserommet. Et av spørsmålene jeg stilte for å prøve å finne ut mer om dette var: *Hvordan arbeider du for å aktualisere demokratiske verdier i din undervisning?* Dette var et spørsmål der svarene i undersøkelsen viser at lærerne gjorde litt ulike ting og nettopp her viste datamaterialet noe interessant. Intervjuene viste nemlig at de tre lærerne svarte tre litt ulike ting på dette spørsmålet ut i fra deres alder og fartstid i skolen. Den eldste læreren brukte mye lærebok og hadde ikke så mye fokus på det å aktualisere demokratiet. Læreren syntes dette var viktigs i valgperioder og det var da han valgte å ha noe særlig fokus på temaer rundt demokratiske verdier og demokrati generelt. Den yngste læreren derimot, hadde et veldig stort fokus på dette temaet. Denne læreren likte ikke å benytte seg av lærebok, men likte å lage undervisningsopplegg og oppgaver til elevene ut i fra avisartikler og ut i fra ressurser på nettet. Hun hadde hver uke fokus på en ny sak som hadde fått mye oppmerksomhet i media og grunnen til at hun valgte å gjøre dette begrunnet hun med dette:

Det er dessverre ikke alle elever som får med seg så mange nyheter hjemme. Noen har aldri sett på nyhetene på TV og noen har aldri hatt en diskusjon rundt en eneste nyhetssak med foreldrene sine. Dette er veldig synd, men stiller dermed enda større krav til meg som samfunnsfaglærer til å ha mye fokus på dette i skolen og sikre at alle mine elever har en viss forståelse av hva som faktisk foregår der ute i verden.

Den tredje læreren, som befant seg et sted midt mellom de to andre når det kom til alder og erfaring fra skolen befant seg på mange måter nærmere den yngre læreren, men hadde noen ting som hun valgte å ha spesielt fokus på som ikke den andre hadde på samme måte. Hun syntes det viktigste var at elevene skulle lære hva demokrati var gjennom å utøve det selv.

Hennes praksis ble av henne selv derfor beskrevet som forholdvis aktiv og praktisk. Hun mente at elevene i såpass ung alder på ungdomsskolen ikke hadde nok kunnskap til å kunne forstå hvordan hele det norske samfunnet og velferdsstaten var bygd opp. Hun valgte derfor å vise elevene sine dette gjennom å faktisk arrangere valg i klasserommet, gjennom å lage partier innad i klassen ut i fra elevenes egne meninger og standpunkt.

5 Drøfting

Vi har til nå sette litt på ulike teoretiske aspekter ved demokratiopplæringen i skolen, samt hva ulike statlige dokumenter, som opplæringslova og Kunnskapsløftet faktisk sier om opplæring i demokrati. Oppgaven har presentert noen funn fra en datainnsamling og analysert de viktigste funnene fra den. Hva er det nå som gjenstår? Jo, vi skal nå sette dette sammen og se nærmere på forskningsspørsmålet som ble presentert innledningsvis. I et forsøk på å dykke dypere og se om vi har fått svar på noe rundt dette:

Hvilken forståelse har samfunnsfaglærere av demokratiopplæringen slik den er presentert i Kunnskapsløftet? Og hvordan styrer dette deres praksis i klasserommet?

5.1 Ulike verdisyn

I intervjuene kom det frem at de tre lærerne hadde veldig lik oppfatning av hva det var som var sentralt når det kom til demokratiske verdier som de skulle formidle gjennom undervisningen sin. Som Haydon (1993, s.33) også sa så er det essensielt at det i ethvert samfunn er en viss felles enighet om verdier. Lærerne fra undersøkelsen sa alle at de begrunnet de demokratiske verdiene de ønsket å formidle i læreplanen. Dette svaret er på mange måter tryggende å høre, da det mest sannsynlig viser at disse lærerne bruker læreplanen aktivt til å planlegge undervisning og at de er bevisste i sitt valg av verdiformidling når det kommer til demokratiopplæringen de bedriver. Jeg nevnte tidligere at det i LK06 blir beskrevet at Ohnstad (2015, s. 35) at det finnes mange motstridende verdier og at det ikke hele tiden er like lett å tolke hva læreplanen faktisk sier om demokratiske verdier og hvordan det skal drives opplæring i dem. Så selv om alle lærerne sa at de begrunnet de demokratiske verdiene de ønsket å formidle i læreplanen, så trenger ikke det nødvendigvis å bety at de faktisk har den samme forståelsen av hva som står der eller at de tolker det læreplanen sier på samme måte.

Den ene av de tre lærerne valgte å begrunne at hun hadde sakt at hun drev verdiformidling med grunnlag i læreplanen med at det var fordi læreplanen gjenspeilet hva samfunnet trengte. Den samme læreren var veldig bevisst på sin rolle når det kom til opplæring både i, for og om demokrati. Ut i fra at man ser disse to tingene sammen, vil det være naturlig å anta at det å være opptatt av og involvert i hva som ligger bak sin egen praksis vil spille inn på hvordan man velger ut relevante demokratiske verdier fra læreplanen. Om man er mer oppmerksom på sin egen rolle og hvordan dette påvirker elevene, vil man legge mer i hva man faktisk velger å gi opplæring i. Jeg tror man kan si, med utgangspunkt i hva Haydon (1993, s.35) også sier om verdiformidling i skolen, at det å sette ned et bestemt sett med verdier som skal formidles i skolen ikke er gjennomførbart. Som nevnt så er det viktig at det er en viss enighet om verdier i et samfunn, det er ikke nødvendigvis slik at man må enses om absolutt alle. Det gjør det også veldig vanskelig for skolen å skulle sette ned et sett med demokratiske verdier som absolutt alle skal være enige om. Lærernes autonomi burde ikke begrenses av predefinerte verdier, men det burde være noe rom for at de selv skal kunne tolke hva de statlige dokumentene sier om formidling av verdier med fokus på demokrati. Så lenge lærerne da er, som den spesifikke læreren jeg tidligere her har dratt frem fra min studie, opptatt av og reflekterende rundt sin egen rolle i verdiformidlingen og ser dette i forhold til sin praksis i klasserommet, så burde det være tilstrekkelig.

5.2 Ulike sider av demokratiopplæringen

I kompetansemålene som elevene skal ha oppnådd etter ungdomsskolen, så er demokrati kun nevnt i to av 30 (Koritzinsky 2014, s.112). Dette gjenspeiler på ingen måte det fokuset som man har på demokratiopplæringen av vårt lands barn og unge. Hvis man fortsetter å ha denne holdningen til dette, så vil man ikke oppnå den utviklingen og nytenkingen som er sentralt for å videreføre demokratiet vi har i Norge i dag. Koritzinsky (2014) trekker frem at det finnes holdninger som gjør at det kan fremstå som om mange tenker på demokratiet i Norge, slik det er i dag, som komplett. Som om det ikke kan bli noe bedre. Dette er en farlig tanke. Selv om noen oppfatter situasjonen slik den er i dag som svært bra, så betyr ikke det at det ikke må skje noe mer. Som det har blitt trukket frem tidligere så er ikke demokratiet noe fast. Det er ikke noe som kan oppnås som et sags ferdig produkt. Det må hele tiden utvikles. Koritzinsky (2014) kalte demokratiet for en evig prosess og det er nettopp det demokratiet er. Det er med dette som grunnlag at man burde utvikle skolens mål og læreplaner. Man kan ikke gå ut i fra at det er nok slik det er i dag, man må hele tiden strekke seg og tenke nytt. Det er dagens barn og unge som skal styre landet vårt i fremtiden. For at dette skal skje på en trygg, god og

tilfredsstillende måte så må de få kunnskap, erfaringer og verdier gjennom skolen som gjør de klare for det ansvaret de har for fremtiden til landet vårt. Når man snakker om det på denne måten, så virker det fort som om det er noe langsiktig, noe som skal skje langt frem i tid, men det er ikke bare det. Grunnlaget må legges helt fra de er unge. Det må skje nå. Og det skjer ikke gjennom å ha fokus på demokrati i to av 30 kompetansemål i samfunnsfag.

Gjennom intervjuene som ble gjennomført for å samle inn data til denne oppgaven kom det frem litt ulike ting når det kom til lærernes holdninger til det å aktualisere demokratiet. Her er det punkter som sklir rett inn i denne diskusjonen vi nå er inne på. De tre samfunnsfaglærerne som ble intervjuet trakk frem ulike ting når det var snakk om hvordan de valgte å snakke med elevene om demokrati på daglig basis, altså hvordan de gjorde det aktuelt og synlig for elevene. Det er spesielt den ene læreren her jeg bet meg merke i. Han syntes ikke det var så veldig viktig å snakke om demokrati utenom når det var valg i Norge eller når det var veldig store saker oppe i norsk politikk. Han benyttet seg mest av læreboka i faget når han skulle undervise og snakket, så godt som, bare om demokrati de gangene det var, det han kalte, nødvendig. Som som ved stortingsvalg. I dette eksempelet er vi inne på nettopp det Koritzinsky (2014) snakker om når han mener at noen ser på demokratiet i Norge i dag som ferdig utviklet, som komplett. Om man kun benytter seg av lærebøker, som ikke nødvendigvis er veldig oppdatert, så vil man ikke aktualisere demokratiet for elevene. Man vil da kun vise til ting som har skjedd og til det teoretiske bak det. Gjennom dette vil ikke elevene få en forståelse av at demokrati er noe som er med dem til enhver tid. De vil ikke forstå verdiene som ligger bak og de vil ikke ha mulighet til å opparbeide den fulle kompetansen som trengs for å videreutvikle landet vårt og tenke nytt. Ting vil stå fast. Jeg synes det her er viktig å trekke frem at dette var en lærer som var på vei ut av skolen da han var kommet så langt i sitt løp at han skulle gå av med pensjon. Dette var ikke noe intervjuene mine hadde fokus på, lærerne var valgt tilfeldig, men her fikk jeg altså se et spekter av mening ut i fra lærernes alder og fartstid i skolen. Det tror jeg spilte en rolle for de svarene den eldste informanten ga meg. Uten at dette er noe jeg har mer data på eller teoretisk forankring for å si, så er dette noe jeg bet meg merke i og som jeg synes det var verdt å trekke frem.

”Elevane og lærlingane skal utvikle kunnskap, dugleik og holdningar for å kunne meistre liva sine og for å kunne delta i arbeid og fellesskap i samfunnet” står det i Opplæringslova (1998, §1-1). Gjennom å lære om det teoretiske bak hvordan demokratiet fungerer og hvordan de ulike demokratiske prosessene foregår, så vil man utvikle kunnskap *om* demokrati

Koritzinsky (2014, s.111). Da får man en forståelse og innsikt i hvordan styreformen demokrati fungerer som mer generelt. Det som mangler da, om man følger Koritzinsky (2014) sine punkter, er opplæring *i* og *for* demokrati. Og den opplæringen er minst like sentral som opplæring om demokrati. De henger sammen, og det er ikke nok å bare få opplæring i en av de tre. Demokrati er sammensatt, og det er også demokratiopplæringen.

Gjennom Biesta (2009) så vi blant annet på det identitetsskapende mandatet til skolen. Dette er noe som skjer gjennom sosialiseringen. Vi kan si at sosialiseringsprosessen i skolen skal gi elevene et grunnlag av verdier og holdninger som skal gjøre de klare for å tre ut av skolen og inn i det norske samfunnet som demokratiske borgere. Dette med verdier og holdninger er opplæring for demokrati (Koritzinsky (2014, s.111. Det ligger i ordet ”for” at dette er noe som skal gjøres for at demokratiet skal bestå, at det skal få fremover. Det er det grunnleggende som ligger bak den demokratiske styreformen. Demokratiske grunnverdier må hele tiden være til stedet for at demokratiet skal bestå. Biesta (2009) trekker også frem at alt dette ikke nødvendigvis, med den læreplanen vi har i dag, er noe som står i klartekst der eller i andre statlige dokumenter. Allikevel er dette noe som hele tiden må ligge til grunn for hva som undervises i skolen.

Biesta (2006, s.124) trekker frem noe av problematikken som kan oppstå dersom man ikke har fokus på opplæring både om, for og i demokrati. Lærerne kan ha klare rammer og gode planer for hvordan demokratiopplæring skal foregå, men hvis det er slik at opplæringen er organisert på en måte som ikke gir rom for at elevene får samhandlet, snakket om demokrati og utøvd det selv i skolesammenheng, så kan det oppstå hull i kunnskapen deres. Da vil ikke den kunnskapen og det de lærer i skolen passe sammen med det de opplever i eget liv. Dette vil for eksempel kunne oppstå dersom elevene kun får en teoretisk innføring i demokratisk styreform. I intervjuene jeg gjennomførte for å samle inn data til denne oppgaven, så møtte jeg en lærer som var veldig opptatt av at dette ikke skulle skje. Hun la mye vekt på at elevene skulle utøve demokrati i skolen for å skjønne hva det faktisk dreide seg om. Denne læreren omtalte sin egen praksis i klasserommet som veldig praktisk og at det var viktig for henne at både hun og elevene var aktive og deltakende i undervisningen. En konkret ting som hun pleide å gjøre med alle klasse sine i samfunnsfag var at hun arrangerte partidebatter og valg. ”Ikke alle elever er modne nok når de er 13,14,15 år til å forstå alt som ligger bak stortingsvalg. Jeg mener derfor det er en god start at de får delta i valg i klasserommet og at de i det hele tatt skjønner hva det går ut på på den måten”. Dette var noe av svaret hun ga på

spørsmål om hvordan hun aktualiserte temaet knyttet til demokrati i klasserommet. Her føler jeg man ser en lærer med en helt annen holdning til demokratiopplæring enn den første læreren jeg omtalte her. Man kan nesten si at dette er to ytterpunkter. Den ene er mye mer klar over sin rolle i demokratiopplæringen enn den andre. Deres praksis i klasserommet tilsier i alle fall det. Og det er den andre læreren som vil få elever som er best rustet for det norske samfunnet etter endt skolegang med tanke på hva de har lært og oppnådd innenfor demokrati. Det er synd at hvilken lærer man har skal spille inn på dette, men her fremstår det altså slik.

Selvfølgelig er det nødvendig med en kunnskapsgrunnlag for å kunne utvikle kritisk tankegang, høy politisk og sosial deltakelse og utvikling av demokratiske verdier, men begge deler må med. Erik Lund, en norsk samfunnsfagdidaktiker, mener at det finnes en del årsaker til at det er et glip mellom hvilken praksis samfunnsfaglærere har og hva de mener er viktig når det kommer til demokratiopplæring. Blant årsakene som er gjengitt av Koritzinsky (2014, s.116) er det en som stikker seg ut for meg, det er at det er ”kognitive læringsmål som dominerer læreplanens hovedmomenter og lærebøkens tekster”. Dette med kognitive freidigheter handler jo om å blant annet kunne gjengi og beskrive. Læringsmål som er basert på det kognitive er gjerne læringsmål som man må teste om elevene har oppnådd. Og her er vi inne på noe jeg mener er sentralt for hvorfor opplæring i demokrati ofte får en så stor plass i samfunnsfagundervisningen. Det å teste om elevene har utviklet demokratiske verdier eller om de kommer til å delta politisk er ikke lett. Det krever mye av læreren og det er ikke noe som kan måles på samme måte som man kan måle hvilken forståelse elevene har av begrepet parlamentariske for eksempel. Vurderingsmåtene som blir benyttet i samfunnsfag dreier seg gjerne om det å reprodusere faktakunnskap da dette rett og slett er det enkleste (Erik Lund, gjengitt av Koritzinsky, 2014, s.116). Ser man dette i forhold til empirien så kan man se lærernes ulik praksis opp mot dette. Det å basere undervisningen sin, så godt som, kun på hva som står i læreboka i faget, vil gjøre undervisningen veldig faktabasert. Og hvordan måler man om elevene har fått med seg fakta som har blitt presentert for dem? Det gjør man gjennom å se i hvilken grad de kan reprodusere den. Den eldste læreren fra mine intervjuer, var en slik lærer. En person som hadde funnet sin måte å undervise på, og stå fast på det. Han ledet hele tiden undervisningen og det han underviste var det som sto i læreboka. Han brukte for eksempel ikke tid på å aktualisere demokrati i undervisninga, slik som de to andre lærerne hadde mye fokus på. Han mente at det som sto i læreboka var nok. Dette kan også si noe om hans syn på Kunnskapsløftet i det at han ser på det som en samling av kognitive læringsmål uten at han legger noe mer tolkning i det.

5.3 Å være en god medborger

Det å være en demokratisk medborger er et slags begrep jeg har benyttet meg av med jevne mellomrom i denne oppgaven. Men hva vil det si å være en medborger? Hva er egentlig en god medborger. Dette er noe det ble stilt spørsmål om til intervjuobjektene i datainnsamlingen i tillegg til at det er noe elevene fra ICCS undersøkelsen også ble spurt om. Jeg ønsker nå å se disse to i forhold til hverandre for å se om elever og lærere har en lik forståelse av det å være en god medborger.

I intervjuene jeg gjennomførte da jeg samlet inn data til denne oppgaven, stilte jeg dette spørsmålet til intervjuobjektene: ”Hva legger du i det å være en god medborger?”. Svaret som kom frem fra de tre lærerne var at de var unisone om at det handlet om at man skulle delta i debatter i samfunnet, man skal stemme ved valg og man må bidra i storsamfunnet. Ser vi på ICCS undersøkelsen (Huang et.al., 2017, s.99) ser vi at elevene der også har fått spørsmål knyttet til hva de mener ligger i det å være en god medborger. Her har ni av ti elever svar det at å stemme ved valg er det aller viktigste. Åtte av ti svarer også at det å lære om norsk historie også viktig. Skal vi sammenligne disse to så ser vi jo at det å stemme ved valg er noe både lærerne og elevene vi har tatt med her enige om at det er helt essensielt for å være en god borger. I det resterende er det litt ulike ting de to gruppene velger å trekke frem. Alle de tre lærerne trakk frem det å delta i debatter som noe de mente var viktig. Dette er det ikke så mange av elevene, faktisk kun halvparten, som synes er viktig. Dette tror jeg kan ha noe med hvordan spørsmålene ble stilt ulikt til de to partene. Elevene fikk alternativer der måtte svare hvor viktig de ulike tingene var, mens lærerne fikk svare helt fritt. Lærerne sa altså at de synes det å ta del i debatter var viktig. De spesifiserte ikke akkurat hvilke debatter. Mens for elevene var det politiske debatter de ble bedt om å rangere. Jeg tror at det her er alder, modenhet og ulikhetene i spørsmålet som gjør at dette spriker såpass mye som det gjør. Derfor går vi over til å se på det jeg syntes var det mest interessante som kom frem gjennom å se disse opp mot hverandre. Nemlig at så mange elever sa at det var viktig å lære om landets historie. Dette var det ingen av lærerne som nevnte eller var inne på i det hele tatt. Det er interessant. Jeg tror vi her er tilbake til noe av det som ble diskutert i forrige underkapittel, med at kunnskapsdelen av demokratiopplæringen står veldig sterkt blant mange lærere. Dette er noe jeg tror elevene har fanget opp og at de tenker det svært viktig å trekke frem. Elevene har gjennom undervisningen de har fått fra lærerne sine fått et inntrykk av at det i samfunnsfag er nettopp kunnskapen om historie og det er det konkrete, faktabaserte i faget som er det mest sentralt. Elevenes oppfatning reflekterer hvilket fokus lærernes praksis

faktisk har. Gjennom Huang et.al. (2017) så vi at det i ICCS-undersøkelsen kom frem at lærerne hadde et ønske om å undervise i samfunnsfag på en måte som ga elevene opplæring i kritisk tankegang, politisk og sosial deltakelse. De følte seg rustet til å gjøre det også, men studien ga uttrykk for at disse ønskene ikke ble gjenspeilet av den faktiske praksisen deres. Den var fortsatt veldig lærerstyrt og lærebokorientert. Ser man dette i forhold til de lærerne som deltok i min undersøkelse så kan man se praksiser blant dem som reflekterer begge de nevnte siden over. Den eldste læreren sa selv at hans praksis var veldig lærebokorientert og at han mente at det å bruke lærebøker som grunnlag for undervisningen var dekkende for det som skulle læres i samfunnsfaget. Den yngste læreren hadde et helt motsatt syn på det hele. Hun representerer den gruppen lærere som både har et ønske om å legge til rette for kritisk tenkning og aktualisere undervisningen og som faktisk gjør det. Det er interessant å ha dette i bakhodet når man ser på svarene til elevene i ICCS-undersøkelsen. De svarene man har fått fra der er de som er de generelle, de skal gjenspeile norske elevers grunnleggende oppfatning av for eksempel hva en god medborger er. Hadde man kun spurt elevene til den yngste læreren i min studie for eksempel, så hadde nok svarene som kom frem vært noe annerledes. Dette handler om lærerens praksis og hva elevene oppfatter som mest relevant gjennom den opplæringen de får.

Avslutning

Gjennom ulike teoretiske perspektiver, et dypdykk i Kunnskapsløftet og gjennom funn fra en kvalitativ undersøkelse har jeg gjennom denne oppgaven forsøkt å besvare dette forskningsspørsmålet: *Hvilken forståelse har samfunnsfaglærere av demokratiopplæringen slik den er presentert i Kunnskapsløftet? Og hvordan styrer dette deres praksis i klasserommet?*

Måten jeg har valgt å gå frem på var blant annet å sammenligne svar samfunnsfaglærere har gitt meg med svar fra undersøkelser som er gjort gjennom tidligere forskning på området, slik som ICCS-undersøkelsen (Huang et.al. 2017). Her så jeg blant annet på forskjellen mellom elevers og læreres svar på hva en god medborger er. Det interessante som kom frem i den sammenligningen var at elever i ICCS-undersøkelsen sa at det som en god medborger var viktig å lære om landets historie. Dette kan gjenspeile at de har fått mye opplæring om demokrati. Lærerne deres har hatt fokus på kognitive læringsmål som er de som dominerer både læreplanen og lærebøkene. Jeg mener det er rett å anta at noe av det som har kommet

frem gjennom denne oppgaven er at lærere gjerne ønsker å ha et fokus på det å gi opplæring både om, for og i demokrati. Dessverre er det slik at læreplanen ikke konkret legger opp til dette gjennom å kun ha to kompetansemål som går på demokratiopplæring. De lærerne som leser læreplanen da, uten noen videre tolkning, vil ikke se lengre enn det som konkret står der. De vil ikke ha så mye fokus på opplæring i kritisk tankegang eller opplæring i politisk og sosial tankegang som det samfunnet faktisk trenger at elevene får med seg gjennom skolen. Funnene som kom frem gjennom intervjuene kan tyde på at det er en endring i hvordan samfunnsfaglærere forstår det Kunnskapsløftet sier om demokratiopplæring. De tre lærerne som ble intervjuet ga veldig ulike svar i fra deres alder og ut i fra hvor lenge det er siden de tok utdanning på fagområdet. Den, så godt som, nyutdannede læreren hadde en helt annen syn på sin egen praksis i forhold til demokratimandatet skolen har i forhold til den eldre læreren som var på vei ut i pensjon. Jeg tror med grunnlag i det som kom frem gjennom disse svarene at det er mulig å si at det har vært et skifte i fokus innad i utdanninger som gjør at man kan gi elever opplæring i demokrati. Svarene gjenspeiler at det må ha blitt et større fokus på hvordan man driver opplæring både for, i og om demokrati og jeg tror også noe av dette handler om en stadig større løsrivelse fra lærebøker og en stadig mer interaktiv skole. Det er lettere i dag med de ressursene man har, sånn som PC i klasserommet å dra frem en artikkel fra nettet som er helt ny og oppdatert i stedet for å prøve å gjøre det samme med en læreboktekst. Jeg synes det kommer ganske klart frem i denne oppgaven at det er behov for at lærere aktualiserer demokratiet og klarer å se viktigheten av dette gjennom Kunnskapsløftet og at de er villige til å tilpasse sin praksis ut i fra hva samfunnet trenger, slik som spesielt den ene læreren nevner.

Snart er en ny læreplan klar for å benyttes av alle norske skoler, og da vil det bli både nødvendig og interessant å se på noen av spørsmålene som er stilt gjennom denne oppgaven på nytt, med en ny vinkling. Med tanke på det, så er min oppfatning at det er på tide med en ny læreplan. En læreplan som setter demokratiet høyere enn det Kunnskapsløftet gjør. Selv om lærerne som har deltatt i denne oppgaven har sagt at de begrunnet mye av demokratiopplæringen de bedriver i læreplanen, så betyr ikke det at den undervisningen elevene deres får nødvendigvis inneholder det samme. Kunnskapsløftet er åpent og opp for tolkning av den enkelte og dette krever mye innsikt og refleksjon fra den enkelte læreren. Jeg synes det kom frem i denne oppgaven at noen lærere legger mer innsats i dette enn andre, og at det for noen er en enkel vei å gå gjennom kun formidling av det læreboka i faget sier. Alt av dette er områder det hadde vært interessant å forsket videre på, men forblir her som kun spørsmål som man kan se videre på ved en annen anledning.

Litteraturliste

Biesta, G. (2006). *Beyond learning: Democratic education for a human future*. Boulder: Paradigm Publishers

Biesta, G. (2009). *Good education in an age of measurement: on the need to reconnect with the question of purpose in education*. Hentet fra:

<https://pdfs.semanticscholar.org/ca50/9855e9be4b8a82a6274be313bb313bf2f45b.pdf>

Bostad, I. (2017): *Å se seg spørrende omkring: Introduksjon til en ny pedagogisk filosofi*. Oslo: Gyldendal akademisk.

Christoffersen L. & Johannessen, A. (2012). *Forskningsmetode for lærerutdanningene*. Oslo: Abstrakt.

Haydon, G. (1993). *Values Education in a Democratic Society. I: Studies in Philosophy and Education 12*. Kluwer Academic Publishers.

Huang, L., Ødegård, G., Hegna, H., Svagård, V., Helland, T. & Seland, I. (2017) UNGE MEDBORGERE. *Demokratiforståelse, kunnskap og engasjement blant 9.-klassinger i Norge*. Hentet fra: <https://www.udir.no/globalassets/filer/tall-og-forskning/rapporter/2017/iccs.pdf>

Imsen, G. (2016). *Lærerens verden. Innføring i generell didaktikk* (5.utg). Oslo: Universitetsforlaget.

Johannesen, A., Tufte, P.A. & Christoffersen, L. (2016). *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode*. (5. Utg.). Oslo: abstrakt forlag.

Koritzinsky, T. (2014) *Samfunnskunnskap. Fagdidaktisk innføring* (4.utg). Oslo: Universitetsforlaget.

Lockyer, A. (2008): *Education for citizenship: Children as citizens and political literacy*. I Antonella Invernizzi & Jane Williams, red: *Children and Citizenship*, s 20-31. London: Sage.

Ohnstad, F. O. (2015). *Profesjonsetikk i skolen. Læreres etiske ansvar*. (2. Utg). Oslo: Cappelen Damm.

Opplæringslova. (1998). *Lov om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa*. LOV-1998-07-17-61. Hentet fra <https://lovdata.no/lov/1998-07-17-61>.

Schulz, Ainley, Fraillon, Losito & Agrusti. (2016). Ungt medborgerskap: *Elevenes kunnskap om, forståelse av og engasjement i demokratiske og samfunnspolitiske spørsmål*. Hentet fra: [Norsk kortversjon av rammeverket for ICCS 2016. Ungt medborgerskap: Elevenes kunnskap om, forståelse av og engasjement i demokratiske og samfunnspolitiske spørsmål](#).

Stray, Janicke H. (2010). *Demokratisk medborgerskap i norsk skole? En kritisk analyse*. (Ph.d). Oslo: UiO.

Stray, Janicke H & Sætra, E. (2018). *Skole for demokrati? En diskusjon av betingelser for skolens demokratidannende funksjon*. *Utbildning & Demokrati*, vol 27, nr. 1, 99–113. Hentet fra: <https://www.oru.se/globalassets/oru-sv/forskning/forskningsmiljoer/hs/humus/utbildning-och-demokrati/2018/nr-1/heldal-och-satra---skole-for-demokrati.pdf>

Utdannings- og forskningsdepartementet (2004). *Kultur for læring*. Oslo: Utdannings- og forskningsdepartementet.

Utdanningsdirektoratet (2013). *Læreplan i samfunnsfag*. Hentet fra: <http://data.udir.no/kl06/SAF1-03.pdf>

Utdanningsdirektoratet (2015). *Den generelle delen av læreplanen*. Hentet fra: <https://www.udir.no/laring-og-trivsel/lareplanverket/generell-del-av-lareplanen/innleiing/>

Utdanningsdirektoratet (2015a). *Læreplanverket for Kunnskapsløftet*. Hentet fra: https://www.udir.no/globalassets/upload/larerplaner/fastsatte_lareplaner_for_kunnskapsloeftet/prinsipper_lk06_nn.pdf

Vedlegg

Vedlegg 1 – Samtykkeskjema

Samtykkeskjema for intervju

Formålet med denne studien er å innhente informasjon til bacheloroppgave ved grunnskolelærerutdanningen ved NTNU. Problemstillingen som skal besvares er:

Hvilken forståelse har samfunnsfaglærere av demokratiopplæringen slik den er presentert i Kunnskapsløftet? Og hvordan styrer dette deres praksis i klasserommet?

Intervjuet vil foregå på tomannshånd og informanten sikres full anonymitet.

Personopplysninger og annen sensitiv informasjon om informantene blir ikke hentet inn. Eneste opplysningen jeg trenger som omhandler informantene er hvor lenge du har arbeidet i skolen og hvilket trinn du underviser på. Navn på skole eller sted vil ikke framkomme. Ingen deltakere vil kunne gjenkjennes i publikasjon.

Det er frivillig å delta i studien, og du kan når som helst trekke deg fra studien uten å oppgi noen grunn.

Samtykke til deltakelse i studien

Jeg har mottatt informasjon om studien, og er villig til å delta

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

Vedlegg 2 - Intervjuguide

Bakgrunnsinformasjon

- Få litt informasjon om lærernes utdanningsbakgrunn.
- Få litt informasjon om lærernes arbeidsbakgrunn.

Generelt

- Legges det vekt på demokratiopplæring i samfunnsfag ved skolen læreren nå jobber ved?
- I hvilken grad diskuterer dere demokratididaktikk i ditt lærerfellesskap?
- Hva er dine generelle forståelse av ordet demokratiopplæring i samfunnsfaget?
- Hva ser du på som skolens demokratioppdrag?
- Hvordan forholder du som lærer deg til de ulike delene av læreplanverket?

Den demokratiske medborgeren

- Hva legger du i det å være en god medborger?
- Kan du definere begrepet medborgerkompetanse?
- Hvilke kunnskaper og ferdigheter forventer du at dine elever sitter igjen med etter endt grunnskole?
- Hva er din oppfatning av en samfunnsfaglærers mandat knyttet opp mot demokratiopplæringen?
- Hvordan forholder du deg til det Kunnskapsløftet sier spesifikt om demokratiopplæringen?

Verdier

- Hvilke verdier mener du en samfunnsfaglærer skal formidle?
 - Skal læreren være verdinøytral?
 - Opplever du å måtte holde tilbake egne verdier og holdninger?
 - Hva mener du ligger til grunn for hvilke verdier en lærer ønsker å formidle i skolen?
- Mener du det er viktig at elevene tilegner seg om demokratiske verdier gjennom skolen?

Formidling av verdier

- Hvordan arbeider du for å aktualisere demokratiske verdier i din undervisning?
- Har du noen konkrete eksempler på dette?
- Hvordan går du frem når du planlegger undervisning der demokratiske verdier er hovedfokuset? Hvordan planlegger man verdiformidling?

Avslutning

- Åpner her for at læreren kan legge til ting hun/han ikke har følt at kom klart nok frem eller om det er noe mer de ønsker å snakke om.

